

УДК 378.09

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-278-1-42

ПРИГУНОВ О. В.

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

КОНЦЕПТУАЛЬНА СХЕМА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗВО

Закріплені на законодавчому рівні норми передбачають розбудову внутрішніх систем забезпечення якості вищої освіти у ЗВО. Але стан цих систем сьогодні визнано незадовільним, що вимагає дослідження як процесу забезпечення якості освіти в цілому, так і його складових. В ході дослідження розроблено концептуальну схему системи управління якістю освітнього процесу ЗВО. Визначені учасники освітнього процесу і їх роль в системі.

Ключові слова: концептуальна схема, система управління, стейкхолдери ЗВО, якість освітнього процесу.

PRIHUNOV O.

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia

CONCEPTUAL SCHEME OF QUALITY MANAGEMENT SYSTEM EDUCATIONAL PROCESS OF THE UNIVERSITY

An integral part of human activity in any of its areas is decision-making, which is determined by the need to improve the condition of the object of management. But to make the right decision without comprehensive information about the explicit and implicit processes that occur in the managed structure and in the external environment, it is almost impossible. The complex socio-political and economic situation in the world, the growth of competition in various spheres of society require the leaders of various organizations to improve the quality of management decisions. Modern transformations in the field of higher education in the context of Ukraine's integration into the European and world community determine the relevance of research on quality management in higher education in a single academic environment. The formation of a harmonized methodology for evaluating the performance of higher education institutions, aimed at the comprehensive development and strengthening of scientific and educational potential of the country, involves the creation of an analytical basis for quality management in the higher education system of Ukraine. The regulations adopted at the legislative level provide for the development of internal systems for ensuring the quality of higher education in higher education. But the state of these systems is now considered unsatisfactory, which calls for research into both the quality of education as a whole and its components. The study developed a conceptual scheme of the quality management system of the educational process of the quality of higher education institutions. Participants in the educational process and their role in the system are identified.

Key words: conceptual scheme, management system, freehold stakeholders, quality of the educational process.

Постановка задачі. Невід'ємною частиною діяльності людини у будь-якій її сфері є прийняття рішень, що визначається необхідністю покращити стан об'єкта управління. Але прийняти правильне рішення, не маючи різнобічної інформації про явні і приховані процеси, які відбуваються у керованій структурі і в зовнішньому середовищі, практично неможливо. Складна соціально-політична та економічна ситуація в світі, зростання конкуренції в різних сферах життєдіяльності суспільства вимагають від керівників різних організацій підвищення якості управлінських рішень.

Сучасні перетворення у сфері вищої освіти в умовах інтеграції України в європейське та світове співтовариство зумовлюють актуальність проведення досліджень з управління якістю вищої освіти в умовах єдиного академічного середовища. Формування узгодженої методології оцінювання результатів діяльності закладів вищої освіти, спрямованої на всебічний розвиток та зміцнення науково-освітнього потенціалу країни, передбачає створення аналітичної основи управління якістю в системі вищої освіти України.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню природи управлінських рішень присвячена велика кількість наукових праць, зокрема, роботи В. Галушка, О. Гудзинського, Й. Завадського, Г. Кірейцева, В. Ковальова, І. Лазаришиної, Г. Савицької, В. Савчука, Р. Фатхутдінова, С. Філіппової, Г. Чорного, М. Чумаченка, А. Шеремета та інших вчених. Ними розглянуто різні аспекти управлінських рішень. Утім, мало уваги приділено питанням їх розробки та прийняття на основі реалізованої інформаційно-аналітичної системи управління діяльністю.

Мета дослідження – описати концептуальну схему системи управління якістю освітнього процесу закладу вищої освіти та охарактеризувати її провідні аспекти.

Управлінське рішення – це процес, для усвідомлення сутності якого слід враховувати різні акти та процедури на всіх рівнях (психологічному, інформаційному, юридичному, організаційному тощо) як загальний комплекс. Схема управління стає концептуальною, коли в ній представлено множинність понять і зв'язків між ними, що визначають системну організацію змісту структури досліджуваного явища. Схема визначає характер модельованої системи управління в її процесуальних зв'язках.

Концептуальна схема системи управління якістю освітнього процесу ЗВО складається з кількох блоків (рис. 1). Один з них розкриває будову внутрішнього середовища ЗВО, другий – зовнішнього. Як впливає зі схеми, головними факторами впливу на освітній процес в сучасних умовах є стейкхолдери – зацікавлені сторони (фізичні та юридичні особи), без підтримки яких заклад вищої освіти припинить своє існування. Розроблена модель базується на принципах забезпечення якості в Європейському освітньому просторі.

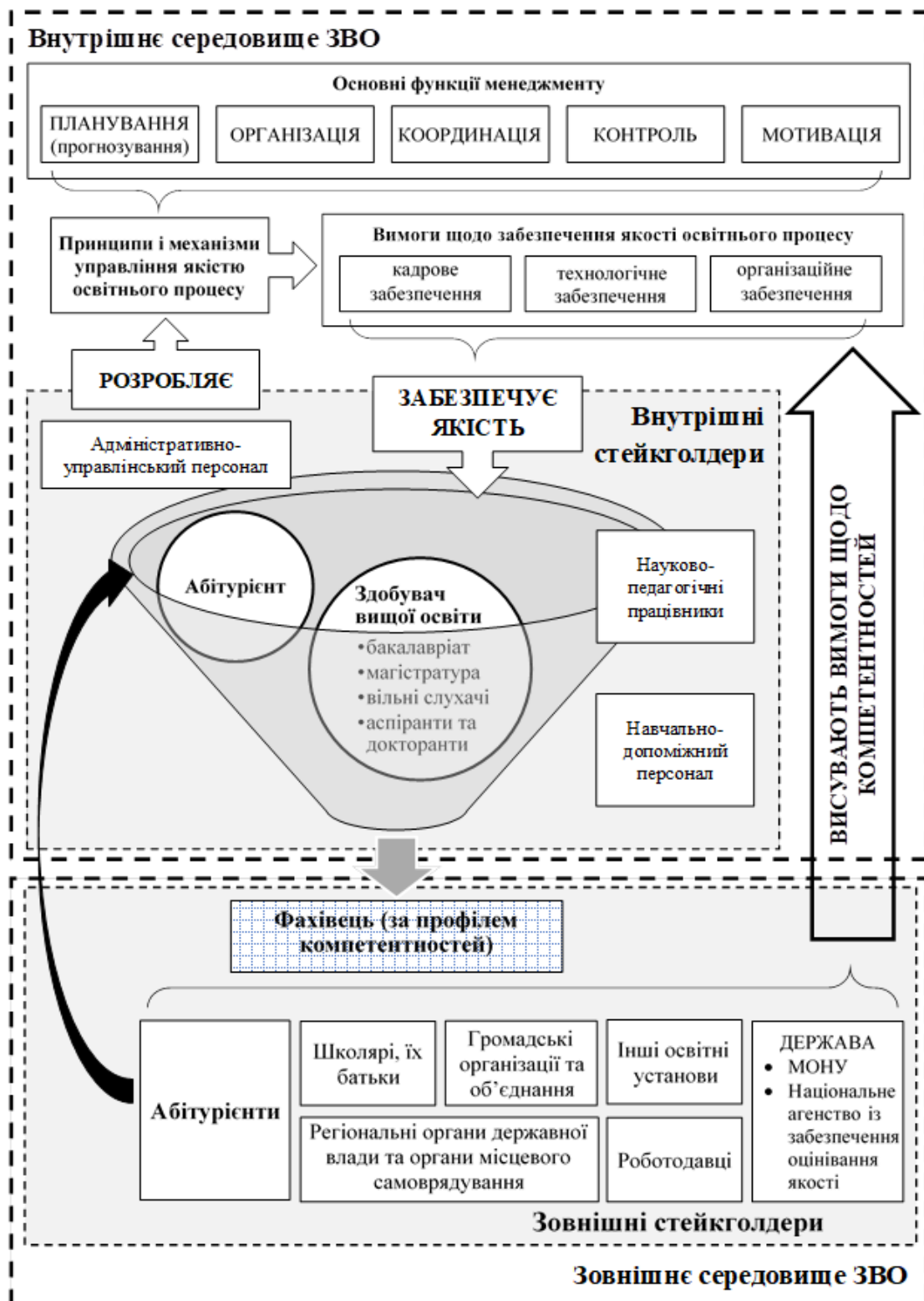

Рис. 1. Концептуальна схема системи управління якістю освітнього процесу ЗВО

Стейкхолдерів розподілено на внутрішніх і зовнішніх, показано місце кожної групи у системі освіти. Перший блок розкривається трьома складниками: перший – це основні функції менеджменту, які полягають у плануванні, організації, координації, контролі та мотивації. Система менеджменту якості вищої освіти – це взаємодія людей певної професійної компетенції для результативного впровадження системи якості вищої освіти при ефективному використанні базового складу елементів системи менеджменту, якими є функції, методи, структура і сполучні процеси, що забезпечують системність дій менеджменту. Другий складник охоплює принципи і механізми управління якістю освітнього процесу та передбачає вимоги до забезпечення якості освітнього процесу, а саме: кадрове забезпечення, технологічне й

організаційне забезпечення. Найголовніший складник цього блоку – внутрішні стейкхолдери, що включає адміністративно-управлінський персонал, абітурієнтів, здобувачів вищої освіти (бакалаврів, магістрів, вільних слухачів та аспірантів із докторантами), а також науково-педагогічних працівників та навчально-допоміжний персонал. Саме такий склад визначено ст. 52 Закону України «Про вищу освіту», де названо такі категорії учасників освітнього процесу: 1) наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники; 2) здобувачі вищої освіти та інші особи, які навчаються у закладах вищої освіти; 3) фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах; 4) інші працівники закладів вищої освіти [1]. Система гарантії якості освіти організовується та здійснюється із залученням кафедр, інших структурних підрозділів ЗВО, керівництва, співробітників і здобувачів вищої освіти.

На завершальному етапі освітнього процесу фахівець отримує визначені освітньою програмою компетентності і стає учасником групи впливу зовнішнього середовища ЗВО. Це наступний блок концептуальної схеми. Він орієнтує на учасників цього середовища і на склад зовнішніх стейкхолдерів. Грані блоків схеми задають відносини між частинами схеми. Так, адміністративно-управлінський персонал розробляє принципи і механізми управління якістю освітнього процесу, а вимоги до забезпечення якості освітнього процесу забезпечують якість змісту роботи внутрішніх стейкхолдерів. Зв'язок другого і третього блоку здійснено за допомогою позиції встановлення вимог щодо актуальних компетентностей, що висувають зовнішні стейкхолдери до внутрішнього середовища ЗВО. Спільною ланкою між цими блоками слугує динамічна позиція абітурієнтів, які з простору зовнішніх стейкхолдерів мають переміщуватись у внутрішні і навпаки. Це переконує, що система управління якістю освітнього процесу, звертаючи увагу на постійний вплив з боку зовнішнього середовища, постійно потребує розробки нових принципів і механізмів або їх осучаснення.

Автори монографії «Теоретико-методичні засади забезпечення якості освіти» надають інформацію про історію формування систем якості освіти. Так, вони відзначають, що в Європі історично сформувались «англійська» модель якості освіти, яка базується на внутрішній самооцінці академічної спільноти, і «французька» модель, що ґрунтується на зовнішній оцінці закладу вищої освіти з погляду його відповідальності перед суспільством [6, с. 30].

Якість певного товару/послуги потрапила до уваги науковців у 30-ті рр. XX ст., тоді як якість освіти стала предметом широкого обговорення лише у 60-ті рр. XX ст. у зв'язку з усвідомленням кризи освіти, яку описав Ф. Кумис [7; 3, с. 27].

Теоретико-прикладні аспекти дослідження інституту якості освіти були об'єктом аналізу різних науковців. Наприклад, Л. Белова, В. Бульба, О. Поступна розглядали проблематику здійснення управління якістю освіти та освітньої діяльності в Україні в контексті здійснення експертного оцінювання. Висвітленню особливостей проведення комунікативної політики закладів освіти, принципів прозорості та відкритості інформації присвячено багато праць таких відомих вчених, як Н. Батечко, Н. Колісниченко, В. Луговий, Т. Лукіна, Н. Сидоренко та ін. Проблемам упровадження студентоцентрованого навчання у вітчизняних ЗВО присвячені дослідження І. Бабина, Т. Міщенко, Ю. Рашкевича, Н. Синельникової, Ю. Сороки, А. Ставицького, Т. Фінікова, О. Шарова та ін. Особливості залучення студентів до оцінки якості освіти та побудови студентоцентричної моделі управлінням ЗВО аналізуються в роботах Ф. Власенко, В. Головенкіна, З. Капелюк, Т. Пуденко, С. Щудло та інших науковців [6]. Проте на сьогодні у науковій літературі не вистачає комплексного аналізу особливостей формування та вдосконалення механізму управління системою прийняття рішень для забезпечення якості діяльності навчальних закладів в Україні.

Розглянемо детальніше характеристику блоків концептуальної схеми. Основними учасниками, на яких спрямована активність суб'єктів управління, є здобувачі певного рівня вищої освіти. Кваліфікаційні вимоги щодо їхньої підготовки визначено певними нормативними документами, де окреслено необхідний для виконання посадових обов'язків рівень професійної підготовки фахівця, що засвідчується документами про освіту та необхідним стажем роботи. У фокусі передбачень результатів якості освітнього процесу необхідне також врахування очікувань здобувачів вищої освіти, інших стейкхолдерів та суспільства в цілому.

Сучасний світ висуває особливі вимоги до підготовки майбутніх фахівців на ринку праці: високий рівень кваліфікації, володіння для більшості робочих місць спеціалізованими компетентностями, серед яких: комунікативні навички, вміння критично мислити, співпрацювати та взаємодіяти, саморозвиток, соціальна відповідальність тощо. Суспільство потребує фахівців із гнучким й оригінальним мисленням, здатних самостійно, творчо вирішувати суспільні завдання, які б постійно поповнювали та вдосконалювали професійні знання та навички шляхом самоосвіти [8, с. 333].

Якість освітнього процесу в закладі вищої освіти визначають як складну, змістовно-процесуальну сукупність таких компонентів: відповідність умов потребам осіб, які навчаються; цінність змісту освіти, що надається; відповідність науково-педагогічних кадрів; технологічність організації освітнього процесу; результативність освіти, розвитку здобувачів як гармонійно розвинених особистостей.

Дослідники відзначають, що загальну систему факторів та відносин, що забезпечують якість освіти, представити досить складно, адже над якістю не можна працювати епізодично, у процесі організації навчального процесу треба приділяти увагу всім його складникам. Ю. Федорченко, посилаючись на аналітичний звіт «Впровадження локальних систем управління якістю в українських університетах»,

підготовлений Міжнародним фондом досліджень освітньої політики, зазначає, що закріплені на законодавчому рівні норми передбачають розбудову внутрішніх систем забезпечення якості вищої освіти у ЗВО. Але стан цих систем сьогодні визнано незадовільним, оскільки процес фактичної повноцінної розбудови внутрішніх систем забезпечення якості освіти у ЗВО підмінено формальними діями [10]. Ймовірно, пов'язано це з неможливістю чіткого розуміння самого процесу і визначення його складових як сукупності відповідних взаємопов'язаних дій, процедур, заходів, ресурсів. Тобто керівники ЗВО в ході виконання основних функцій менеджменту стикаються з проблемою формування системи внутрішнього забезпечення якості, що забезпечить підтримку управлінських рішень щодо постійного поліпшення якості освітніх програм, а відповідно освітнього процесу і діяльності навчального закладу. Відправною точкою в розумінні головних складових таких систем може стати концептуальна схема системи управління якістю освітнього процесу ЗВО, що наведена на рис. 1.

Висновки. Отже, запропонована у статті концептуальна схема системи управління якістю освітнього процесу відповідно до наявних світових тенденцій визначає стейкхолдерів як головний фактор впливу на освітній процес у сучасному освітньому середовищі України. Саме стейкхолдери висувають вимоги до забезпечення якості освітнього процесу і обґрунтовують необхідність упровадження в освітній процес конкретних компетентностей у складі освітніх програм, а відповідно і доцільність існування конкретних закладів вищої освіти. Домінуючий вплив з боку зовнішнього середовища вимагає від менеджменту ЗВО своєчасної реакції на нові вимоги, прийняття обґрунтованих управлінських рішень в ході виконання функцій планування, організації, координації, контролю та мотивації. Тому потребує розробки або оновлення принципів і механізмів управління якістю освітнього процесу ЗВО для виконання вимог щодо забезпечення якості освітнього процесу: кадрового, технологічного й організаційного.

Література

1. Про вищу освіту : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 1556-VII.
2. Свіжєвська С. А. Експертиза якості освіти: Європейський підхід до оптимізації критеріїв акредитації у ВНЗ України [Електронний ресурс] / С. А. Свіжєвська. – Режим доступу : http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/statti_akspt_yakosti.php.
3. Щудло С. Вища освіта у пошуку якості: quo vadis / Щудло С. – Харків; Дрогобич : Коло, 2012. – 340 с.
4. Сидоренко Н. О. Внутрішнє забезпечення якості вищої освіти в Україні як суспільно-освітній пріоритет / Н. О. Сидоренко // Державне управління та місцеве самоврядування. – Дніпро, 2016. – Вип. 4. – С. 8–86.
5. Міровська М. Концептуальна модель управління освітнім процесом закладу освіти на основі кейс-менеджменту [Електронний ресурс] / М. Міровська // Імідж сучасного педагога. – 2018. – № 3. – С. 30–35. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2018_3_9.
6. Теоретико-методичні засади забезпечення якості освіти : монографія / [Д.В.Карамішев, Н. М. Гришина, О. В. Гришко та ін.] ; за заг. ред. Д. В. Карамішева. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2020. – 160 с.
7. Линовицька О. Запити ринку праці: виклик для українських університетів. – URL : <http://www.euroosvita.net/?category=8&id=226>;
8. Ревенко Т. Щодо питання сутності освітнього процесу у вищій школі / Т. Ревенко // Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи : зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгресу, 26 квітня 2018 р. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2018. – С. 331–334.
9. Впровадження локальних систем управління якістю в українських університетах : аналітичний звіт / за заг. ред. Т. В. Фінікова, В. І. Терещука ; Міжнарод. фонд досліджень освітньої політики. – К. : Таксон, 2018. – 88 с.
10. Федорченко Ю. Про розбудову системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти [Електронний ресурс] / Юрій Федорченко // Портал громадських експертів «Освітня політика» : веб-сайт. – 2018. – Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/articles/1264-pro-rozbudovu-sistemi-vnutrishnogo-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti?fbclid=IwAR1oZnOKhw9Adb19BwEdcUCYOEK55gub43KVZU6b9U8MTJ252NX-wP1tYw> (дата звернення: 12.12.2019).

References

1. Pro vyshchu osvitu : zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2014. – № 1556-VII.
2. Svizhevska S. A. Ekspertyza yakosti osvity: Yevropeyskyi pidkhid do optymizatsii kryteriiv akredytatsii u VNZ Ukrainy [Elektronnyi resurs] / S. A. Svizhevska. – Rezhym dostupu : http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/statti_akspt_yakosti.php.
3. Shchudlo S. Vyshcha osvita u poshuku yakosti: quo vadis / Shchudlo S. – Kharkiv; Drohobych : Kolo, 2012. – 340 s.
4. Sydorenko N. O. Vnutrishnie zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini yak suspilno-osvitnii priorytet / N. O. Sydorenko // Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia. – Dnipro, 2016. – Vyp. 4. – S. 8–86.
5. Mirowska M. Kontseptualna model upravlinnia osvitnim protsesom zakladu osvity na osnovi keis-menedzhmentu [Elektronnyi resurs] / M. Mirowska // Imidzh suchasnoho pedahoha. – 2018. – № 3. – S. 30–35. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2018_3_9.
6. Teoretyko-metodychni zasady zabezpechennia yakosti osvity : monohrafiia / [D.V.Karamyshev, N. M. Hryshyna, O. V. Hrybko ta in.] ; za zah. red. D. V. Karamysheva. – Kh. : Vyd-vo KharPI NADU “Mahistr”, 2020. – 160 s.
7. Lynovyt'ska O. Zapyty rynku pratsi: vyklyk dlia ukrainskykh universitetiv. – URL : <http://www.euroosvita.net/?category=8&id=226>;
8. Revenko T. Shchodo pyttannia sutnosti osvitnoho protsesu u vyshchii shkoli / T. Revenko // Publichne upravlinnia XXI stolittia: svitovi praktyky ta natsionalni perspektivy : zb. tez XVIII Mizhnar. nauk. konhresu, 26 kvitnia 2018 r. – Kharkiv : Vyd-vo KharPI NADU “Mahistr”, 2018. – S. 331–334.
9. Vprovadzhenia lokalnykh system upravlinnia yakistiu v ukrainskykh universytetakh : analitichnyi zvit / za zah. red. T. V. Finikova, V. I. Tereshchuka ; Mizhnarod. blahod. fond «Mizhnarodnyi fond doslidzhen osvitoi polityky». – K. : Takson, 2018. – 88 s.
10. Fedorchenko Yu. Pro rozbudovu systemy vnutrishnogo zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [Elektronnyi resurs] / Yurii Fedorchenko // Portal hromadskykh ekspertiv «Osvitnia polityka» : veb-sait. – 2018. – Rezhym dostupu : <http://education-ua.org/ua/articles/1264-pro-rozbudovu-sistemi-vnutrishnogo-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti?fbclid=IwAR1oZnOKhw9Adb19BwEdcUCYOEK55gub43KVZU6b9U8MTJ252NX-wP1tYw> (data zvemennia: 12.12.2019).

Рецензія/Peer review : 11.01.2020

Надрукована/Printed : 11.03.2020
Рецензент : д. е. н., проф. Анисимова О.М.